

reveléseket, ezzel is kinangusyozva azt, hogy bár az e100D vazou1 értelmezést tekintem figyelemre méltóbbnak a szintek kölcsönhatásainak következetessége miatt, nem mondhatjuk meg, hogy melyik értelmezés a jobb, vagy a helyesebb. A „bánja már” és a „váltig hajtja” rémák témáját tehát nem határozhatjuk meg egyértelműen, szemantikailag mindkét értelmezés megállja a helyét, grammatikailag pedig, nyelvtani nemek hiányában nem találunk olyan biztos fogódzót, amely rámutatna az igék alanyára.

A cél azonban nem is az volt, hogy az elemzés egy lehetséges értelmezést adjon. Ezt minden esetben a befogadó és a szöveg közösen konstruálja. Az elemzés viszont eloszlatta a balladai homályt, a szaggatott szerkezetet összefűzte, megteremtve ezzel a lehetőségét az értelmezés következő, immár nem nyelvi, hanem irodalmi szintjéhez.

Felhasznált irodalom

- Békési Imre 1986. A gondolkodás grammatikája. Szöveg- és mondatszerkezeti elemzések. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Büky László–M. Korchmáros Valéria 1998. Egy Karinthy-vers aktuális tagolása. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. 42: 35–45.
- Dienes Dóra 1978. A szerkesztettségi hiányosság és szövegösszefüggésbeli kiegészülései. *Nyelvtudományi Értékezők*. 98. sz.
- Elekfi László 1986. *Petőfi verseinek mondattani és formai felépítése*. (Különös tekintettel az aktuális mondattagolásra). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Gáti József 1969. *A versmondás*. Gondolat, Budapest.
- J. Soltész Katalin 1965. A címadás nyelvi formái a magyar irodalomban. *Magyar Nyelvőr*. 85: 174–87.
- Mayenova, Maria Renata 1988. Szövegkohézió és a címzett beállítása. [lengyelül] (ismerteti és kommentálja Szabó 1988: 102.)
- Rónay György 1957. *Az öregkori balladákról*. Kortárs, Budapest.
- Rozgonyiné Molnár Emma 1996. Kohézió – integráló mondat – modell (Gondolatvázlat). In: R. Molnár Emma (szerk.): *Absztrakció és valóság*. JGYTF Kiadó, Szeged. 291–3.
- Szegedy-Maszák Mihály 1980. A művészi ismétlődés néhány változata az irodalomban és a zenében. In: Horváth Iván–Veres András (szerk.): *Ismétlődés a művészetben*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 77–114.

Ady Endre költészetének motívumrendszere

A témakör szerepe

A magyar romantika tárgyalása, a „reményvesztettek nemzedéke” (Asbóth, Arany László, Tolnai Lajos, Toldy István...) megemlézése, valamint Reviczky és Komjáthy lírájána áttekintése után csupán Vajda János az egyetlen, akit részletesebben tárgyal a tananyag.

Vajda után egy nagy korszak következik a magyar irodalom tanításában: a Nyugati korszakai és nemzedékei.

A modern a nép-nemzetire következő új és esztétikailag magas szintű korszak, melyne íhlető művésze a magyar irodalomban Ady Endre, aki mellett Babitsot is meg kellene említeni. Ady nem olyan összetett lélek, mint Babits. Örökké önmagát akaró, s ez szüli alaphangját, büszke dacot. A líra megújításához Ady adta a legnagyobb lökést, felfrissítette az irodalmi Önszimbólumokat használ, érzelmeihez, vágyaihoz, életkultuszához kapcsolódókat terem. Ebben jelen van naiv etimologizálása ugyanúgy, mint az a számos kulturális elem (elsősorban a keleti, mitológikus világból és a magyar történelem képzeletéből és valóságából), amelyek felhasználva felépíti és átadja szubjektumát, gondolkodásának, nemzetfelfrítésének, vallási ságának lenyomatait.

Minden versnek más-más kódja van, kódokra, értelmezési kódokra van szükségünk. Nem szimbólumokat találunk, vagy ha igen, akkor egyéni szimbólumokat alkalmaz, az a motívumot saját költői mondanivalójához alakítja.

Ady Endre a *második reformnemzedék* tagja (az első az 1880–90-es évek irodalmán tagjai, a Hét köré csoportosulók).

Ady felkorbácsolta a kedélyeket: sok dologban állást foglalt, s így sokaknak állást kellett foglalniuk az Ady-kérdésben.

Az értelmetlen tömeg nevétségének, a tehetetlenek üldözésének tárgya volt.

Még Debrecenben volt, alig 20 éves, amikor már olyan elhivatottságot mutató verset írt, mely későbbi éveiben, kötetekben lépten-nyomon felbukkan, hiszen a feladatvállalás, a kritikai forradalmár hang mindig megjelenik kötetekben, tudatosan szerkesztett ciklusokban (mindezekért Adyt tartják Petőfi után az utolsó „nemzeti költőnek”):

„Igazságért küzdök, tudom, hogy hiába;

De ha harcba szólít szívem minden vágya,

Mit tehetek róla? Tán az örök végezt

Róttá rám e kínos, bús köteleltséget...”

(Sirasson meg, 1899)

megindította és tenn is tartotta a Nyugatot, Ady ébrenléte ébresztette fel.

Nagy támadás indult el ellene, sokaknak nem tetszett, s úgy vélték, hogy a magyarságot gúnyolja, máskor azt mondták róla, hogy közíárságot akar, s arra uszít, vagy éppen istenkáromlás miatt fogták perbe.

Titkok nélküli akart lenni, úgy tárta fel magát, milyen valójában volt, versei így sokszor spontán belső reakciók, nem megérthetőek, hanem átélhetőek: az ösztönös kitarulkozást csak a megérzéssel lehet átélni, megérezni a képek valódi világát, jelentését. Ha némely kép meg is változott, az csak abból eredt, hogy a szellem, az Én fájó világából kiutat keres. Költményei érzések, lelkiállapotok. Ezekbe pedig valami váteszség is vegyült, amennyire a gondolkodó, érző ember értékféltése megmutatkozhat. S sokkal jobban ismerte korát, politikai és társadalmi világát annál, hogy magában tudta volna tartani, elrejtteni érzéseit a publicista poéta.

A „modernekek” vezetőjét látták benne, s megpróbálták elszakítani a többiekétől.

A Nyugat alaphangját Ady verse és prózája adta meg.

Didaktikai megfontolások

Ady költészetének tárgyalásakor nagyon fontos szót ejteni elsősorban nem a Nyugat alakulásakor, hanem arról, ahonnan ez a költészet elindult: Petőfi nemzeti költészetéről, Vajda modernségéről, meg nem értettségéről. Amit a feldolgozás kezdetén még el kell mondani, az a magyar politika és társadalom alakulása a szabadságharc és a kiegyezés után, valamint a századforduló politikai helyzetét. Ezek azok a tényezők (egy-egy életrajzi momentumokon túl), amelyek kialakították Ady indulását publicisztikában és lírában, míg a szimbolizmus szerepe, Anatole France hatása stb. már művészetének áramában érte.

Nagyon fontos elmondani, hogy Ady elsősorban publicista, írásainak csupán töredéke lírája. Ady költészetét a középiskolai oktatásban elsősorban tematikailag, verseit csoportokba állítva tanították, kicsit úgy, ahogy önmaga is ciklusokba rendezte költeményeit a megjelent kötetekben, habár azon csoportok lényegileg érzésvilágának alakulásairól beszéltek.

Jelen segédanyag, reméljük, sokban segít verseinek gondolati, tartalmi megértéséhez!

Ady költészete – még ha olykor kétkednénk is benne – körvonalazható: megvannak határai, szerepvállalása egész életművében egységes, illetve egyértelműen kiegészülő, számos segítséget és alátámasztást találunk prózai szövegeiben, publicisztikájában.

Ady szimbolizmusát egyénített, önmagára szabott, nem elérhetően, nem olyan magasság, mely ne lenne befogadható.

A segédanyag igyekszik közelebb hozni, körvonalazni Ady költészetét, kitörni abból a több évtizedes tanítási stratégiából, ami költészetének oktatását jellemzi, illetve megpróbálja azt kiegészíteni. Ady szerelmes, istenes verseket írt, hanem mindig Istenben, a szubjektum nőbe vetítésében élt, támaszt keresve, s olykor csupán a hangulat teremtette vele lírai munkáit. Költészete egységes, a segédanyag Ady motívumaihoz hozzá közelebb a tanárt és a diákok; előlegzése verseinek konkrétabb tárgyalásához – ami összegzőesként is felfogható –, semmiképpen sem helyettesíti azt.

Bevezetés

Versek (1899) →

Szerep, feladat

1. Az irodalom alakulásának áttekintése a forradalom utántól: Jókai és Arany János még ír → a „reményvesztettek nemzedéke”: Arany László, Tolnai Lajos, Asbóth János... (sztoikusok, ábrándvilágban élők, prózai formákban alkotók) → Reviczky és Komjáthy → Vajda modernsége, szerepe → Ady.

2. Miben mondhat újat Ady? **Sirasson meg** (1899) → vállalása, lázadása.

Góg és Magóg fia vagyok én

– *Góg és Magóg*: Ezekiel 38–39. (lázadó, pogány törzsfők); János **Jelenések könyve** 20.8–9. (pogány sereg); Anonymus **Gesta Hungarorum**: Jáfet – Magóg > moger > magyar > igazi magyar, ősi, származása világos, lázadó

– *Vazul*: lázadó törzsfő, a lázadást vállaló

– *énekes Vazul*: így a *döngetek*, *betörniöm* jelentése művészi és érzékelhető. A hallás, az érzékelés, az új hangok meghallásának képességére utal, amit csak elpusztítani lehet: az érzékelés pusztulása az ember pusztulása az érzékelés, az új hangok meghallásának képességére utal, amit csak elpusztítani lehet: az érzékelés pusztulása az ember pusztulása

– *sírni*: igen sokszor szerepel Adynál ez az érzelmi reakció; itt: *ősmagyar dal rivall* és az azt felváltó *új dal*, új énekes

Milyen jelentése van itt a sír igeének? (szenvetelni, kijelenteni, harcolni)

– *Pusztaszer*: vérszerződés, létünk alapja, ősiségünk történelmi pontja. (Melléklet 1.)

Az új Pusztaszer hatalmasságainak az ellentéte.

3. Mit jelentett ez a szerep a korban? (Melléklet 2.)

A korszak, a századforduló magyar társadalmának jellemzése, politikájának ártisméltése: elmaradottság, Tisza, dzsentrik, nacionalista erőszódés... (Melléklet 16.)

→ Ady lázadásának attitűdje és formái? (főleg publicisztikai, de lírai is)

4. Maga Ady jelzi a költeményekben, hogy tartalmi összefüggéseket kell vizsgálni → Ady és az olvasó közötti kapcsolatról, ha beszélünk: Ady értő olvasója csak metaforikusan, szimbolikusan kezelheti az alkalmazott képeket! (Melléklet 3.)

Ady művei metaforákból szerveződnek, költeményeinek rendszere is inkább metaforikus, mintsem szimbolikus. Minden költeményében van egy-két domináns kép, amelyre felépíti a mondanivalót. Egy műben számos kép van, de az összes egy

Társadalmi helyzet

Kapcsolat Ady és az olvasó között:

a versalaphelyzet tartalmazza a megfelelő olvasói viszonyt

Vázlat	Menete
Vershelyzet → költői magatartás Én – tér – idő egység	<p>kibontott jelentés felé hat, így a Góg és Magóg fia vagyok énbén a <i>mégis énekes Vazul</i> (mint későbbi művében a <i>muszáj Herkules</i>) → szerep.</p> <p>A szerep tehát itt kulturálisan, képileg is megjelenített. Ady költészetének egyik fontos jellemzője: képekben, érzékelhető-ségben megragadott és kibontott jelentés.</p> <p>Figyeljük meg Ady Az utca éneke, Felszállott a páva és A vár fehér asszonya című költeményeinek alapmetaforáját!</p> <p>(Az utca éneke: <i>szalon (parfüm, rege)</i> ellentét <i>utca (új ének)</i>; a régi, a múlt istenek helye és az új, az érzések helye.)</p> <p>(Felszállott a páva: páva > változás; <i>vármegye-ház – ősz magyar fák – köd – bús magyar élet</i> ellentét új (<i>láng, szem, hit, szent</i>), az új ígérete, a változás képe jelenik meg; az életet jelentő sokszínű páva és a jelent és a múltat képviselő, idejét múlt vármegyeház képe.)</p> <p>(A vár fehér asszonya: <i>két szemem – két nagy sötét ablak; lelkem – vár – lélekjárás; nem ragyog ellentét csak néha titkos éji órán gyűlnak ki; lélekjárás, elhagyott termék ellentét fehér asszony jár a várban</i> → lélek – vár (már az elején jelzi, a továbbiak ennek kibontása, a nő helye). A szimbólumot (lélek – elhagyott vár) metaforikusan kifejti, s ebből következik a jelentés → az életet jelentő nő képe, aki létezését jelenti a formálisan, csak külsőségeiben élő léleknek.)</p> <p>5. A vershelyzet (VH) jelentési többlete különös fontossággal bír Ady költészetében. Már az első sorokban, sokszor már a címben látható; megteremtí a témát, költői magatartását (a cím a téma szerves része), melynek eredménye a téma, a mondandó, a költői üzenet (pl. a Góg és Magóg fia vagyok én: 1. magyar vagyok; 2. lázadó vagyok, a lázadó magyar szubjektív szimbóluma). Ady jelzi a viszonyulást a költeményhez → viszony, értelmezés → többszörös metaforikusság.</p> <p>6. Ady költészetében nagyon fontos jellemző a költői Én-tér-idő egység.</p> <p>Értelmezé, határozd meg a tér- és idősíkot Ady A Tisza-parton című versében! (Melléklet 4.) A viszonyok többrétegűek, csak metaforikusan, a közös jelentéseket kiemelve érthetőek meg. A Gangesz nem Indiát, a Keletet, hanem a kultúra egyik bölcsőjét jelenti. Az idő: a Kelet múltbéli kulturális jelentősége, a jelen kulturális Gangeszen (Párizson, a nyugaton) keresztül mérhető. Nála a földrajzi tér nem lényeges, mivel Ady kultúrákban, nagyobb távlatokban értelmezteti.</p>

Vázlat	Menete
Versszintek	<p>(A későbbi vizsgálatokhoz rokon versek (a gátaban ütköző egyniség motívumához): A Hortobágy poétája, Ének a porban, Lelkek a pányván, Korán jöttem ide, Mátyás bolond diákja.)</p> <p>7. Három versszintről szükséges beszélni az Ady-költemények-nél: A metafora és a szimbólum közötti különbség?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. vershelyzet/alaphelyzet – azonosítás 2. jelentésrétegek – viszonyulási síkok meghatározása 3. képek – metaforikusak, többértelműek
Képkibontása	<p>Verszeihez úgy lehet legmegfelelőbbben közelíteni, hogy az alkalmazott képeket, tényezőket egy nagyobb egységbe, halmazba helyezzük. A vers művészi jelentése ebből következik.</p> <p>8. Figyeld meg a <i>diák</i> képeinek kibontását a Mátyás bolond diákja című költeményben!</p> <p><i>Mátyás</i>: régi kor, változás, a kultúra behozatala; <i>bolond</i>: <i>kacagott, vergődött, álmodott, zokogott</i>, a lelki élet cselekvései; <i>diák</i>: az újat jelentő, az alkotó fiatalos hév.</p> <p>→ Az újat, a meglévő művészi alapokra (<i>Dante, Petrarca</i>) épülő <i>magyar zenékről</i> álmodik, de vergődése abból ered, hogy ennek még nincs itt az ideje, a kibontakozás még nem lehetséges. A <i>diák</i> képeinek, s általában Ady versképeinek kibontása már sokszor a cím értelmezési keretéből tudható, viszont a cselekvési síkok megismeréséből lesz egyértelmű.</p> <p>Költeményei olykor csak egy-egy kép, mint valamiféle „képes beszéd”, mely két tényező viszonya: 1. Kifejezendő (gondolat, érzés, lélek, szemlélet); 2. Kifejező (kép).</p> <p>A versek részletei egyenként nem utalnak meghatározott lelkiállapotokra, hanem a kép teljes kibontásában vesznek részt. Megtalálja a lelkiállapothoz a szuggesztív erejű szimbólumot, metaforát.</p> <p>9. Igen nagy jelentőséggel bírnak Ady lírájában. A kortársak közül sokan félreértették (így például Babits is), ezért nem is értették meg Ady költészetének újdonságát, illetve egészét. Figyeld meg a már említett Góg és Magóg fia vagyok én kezdetű költemény cselekvési síkjait! (Melléklet 5.)</p>
Cselekvési síkok	

Vázlat	Menete
Motívumok	<p>A cselekvéseknél több sfk különül el:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. saját szimbolikus és annak lehetőségei: 1–2. versszak 2. következményei, Én a közösség: 3. versszak (szerep) 3. a dal származása, a költészet megújíthatóságát jelképezi, nem annak egészére utal, hanem az új költészetre (a szerepvállalás eredménye). <p>Ady magyarság-vállalásáról már volt szó, ezért itt csupán a <i>magyar</i>-motívum alakulását kövessük nyomon.</p> <p>Az ősmagyar, a magyarkodó ellentéte. A motívum általában jelzőként jelenik meg (<i>magyar Hortobágy, magyar Mező, magyar ugar, magyar dal...</i>), de mindenképpen a nemzeti hovatartozást jelenti.</p> <p>Keressetek jelzői kapcsolatokat, ahol a <i>magyar</i> jelzőként jelenik meg! A jelzős kapcsolatok milyen jelentést hordoznak?</p> <p>A Szent Margit legendája című költeményben a <i>hetyke magyarok</i> a régít, az új késését, hiányát jelentik meg.</p> <p>Figyelem! Az én magyarságom című vers jelzőit, annak listászerű felsorolását! (Melléklet 6–7., 10., 18.)</p> <p>A <i>Hortobágy</i>, a <i>Pusztá</i>, a <i>Tisza-part</i> ellentéte.</p> <p><i>És ez a Pusztá megöl, / Hol hasztalan kiáltok. / Korán jöttem ide!</i></p> <p>Az Új versek – kötetben (1906) egy egész ciklust szentelt ennek az élménynek, A daloló Párizs címen, de elvéve taláunk még költeményeket, ahol Párizs elsősorban kulturális, az egyéniséget kibontakozni engedő helyszíneként jelenkezik. Párizsban a költő <i>Napisten papja, Napkelet mártírja</i>, keletről, a feltörtelen ugarról, a pusztáról érkező.</p> <p>Olvasd el az Egy párizsi hajnalon és a Párizsban járt az Ősz, s gyűjtsd ki, hogyan jellemzi a várost Ady, mit jelent neki Párizs! (<i>fény, láng meleg, napsugarak, csókok, isteni, áldozati hely...</i>)</p> <p>A Gare de l'Esten c. költeményben a dalok városa, a <i>szép ámulások szent városa</i>, ahol a dalok az újat, a mámort jelentik: az életet (!) (Melléklet 8.)</p> <p>A vers 8–9. szakaszában hogyan ír hazájáról, Párizshoz viszonyítva mit jelent neki a haz?</p> <p>A 2. párizsi út: 1906–1907, a Budapesti Napló tudósítójaként. Rengeteg kulturális élmény éri, melyeknek nagy része mind publicisztikájában, mind költészetében mély nyomot hagyott. Nézzük meg, melyek a legfontosabbak!</p> <p>– Anatole France példája: Anatole France vallása (közéleti cselekvést választotta, s eljutott a szocializmus eszméjéig) (Melléklet 9., 11.)</p>
Magyar	

Vázlat	Menete
Dal	<p>– La Barre, Róma ellen küzdő lovag: La Barre–Dózsa György</p> <p>– Baudelaire „démonisága”, főleg A romlás virágai nyomán</p> <p>– Rimbaud: Voyelles (Ady a magánhangzók színét ellenőrizte, s igazat adott a költőnek)</p> <p>– Gauguin-élménye: a polgárság és a művészet kapcsolata, Gauguin után örök élménye lesz a művészet eláruló művész alakja.</p> <p>A Párizs-élmény publicisztikájában sokkal jobban nyomon követhető, mint költeményeiben. Először egyértelműen a lélek kinyílása, később inkább események hatását, leírását adja.</p> <p>Az ének, a költészet, a megnyilatkozás metaforája.</p> <p>Góg és Magóg fia vagyok én → 1. modern kor; 2. modern költészet (szimbolizmus)</p> <p>Jelenti a küzdelmet is.</p> <p>Milyen jelentései vannak a dalnak az említett versben? (a nem esztétikus áll szemben az új költészettel, az új gondolatisággal) Irányulhat az Életre is, az esztétikumra (Gare de l'Esten).</p> <p>A dalnok így a költészet, a szépség, de az összművészet hordozója is (például: A Hortobágy poétája).</p> <p>Ady költészetében a Nyár ellentéteként jelenik meg, a Tél motívum csak kései verseiben látható, így a Téli Magyarország-ciklusban.</p> <p>Figyelem! Milyen kapcsolatra utal az Ősz a Héja-nász az avar című versben! (nem az elmúlásra, hanem a teljesség elérésére, a beteljesülésre utal, az örök körforgásra: <i>héja szárnyak – új héja szárnyak</i>.)</p> <p>Az Ősz jelentheti verseiben a fény ellentétét is, az állandósult Élet-nélküliséget.</p> <p>Figyelem! Ezt meg a Költözés Átok-városból című költeményben! A költő, aki az életben érzi, látja a halál jelenlétét, a nyárban, tavaszban az őszt; aki az egészet érzékeli, nem csupán a pillanatnyiséget.</p> <p>Párisban járt az Ősz → csak a lelki életet élő foghatja fel a természet apró rezdüléseit, szétválhat a külső és a belső élet. (Melléklet 12.)</p> <p>Bánatos Ősz-idők: ugyanezt mutatja.</p>
Ősz	

Vázlat	Menete
Élet	<p>Az eltévedt lovas → rémvilág, emberfogyatkozás velejárója, nem erőteljes képeket alkalmaz, hiszen költészetében az Ősz motívum alapvetően azokat jelképezheti: bús világ, a humánium hiánya, az elmúlás lehetőség; ős és Tavasz – Halál és Élet. (<i>eltévedt lovas</i>: a magyarság évszázados történelmi sorsa, hasonló, mint a <i>mesebeli János</i>-motívum, az idegen célokért küzdeni kényszerült magyar katoná.)</p> <p>Mondhatnánk, hogy egyértelműen a Halál ellentéte, Adynál azonban a kettő erősen összefügg, mindig egymás mellett jelenik meg. Amikor motívumként van jelen, Ady nagybetűvel írja, lényegíti, s ugyanígy tesz minden motívumával.</p> <p>Vágy → Élet (Harc a Nagyúrral)</p> <p><i>Új horizontok libegnek elébed, / Minden percben új, félelmes az Élet (Új vizeken járok)</i> → az Élet: titkok, álmok, mámor, isteni (gond)viselés; a <i>szürkék</i> ellentéte.</p> <p>Az élet a múltat, a fiatalságot, a pillanatnyiságot, a vágyat, a termékenységet is jelenti Adynak. A Halál a sineken az egyik legnagyobb Élet-himnusza.</p> <p>Figyeld meg a Bábel-képet, a sín és az ölelő kar képét a versben! (összevisszaság, lemondás, magára maradtság; a mindenséget átfogás)</p> <p>De az Élet a <i>fültámadások örök rendje is</i>: az Élet eszményének felemelése háború alatti költészetében (Mag hó alatt) → álom, a jövőnek élő költő képe.</p> <p>A halottak élén → <i>Mert mind az életé valánk / s ha lelkünk meg-megütközött: / Csak az Élet áradt túl bennünk</i>: a dekadens Halál-képnek nincs nyoma, a Halál az Élet teljességének élvezete, a mámor, az életvágy felsőfoka.</p> <p>A Megnőtt Élet-ciklus is ezt jelenti.</p> <p>Sírás az Élet-fa alatt → zsoltárszerű. (Melléklet 13.)</p> <p>Ady költészetében a Halál igen sokszor nem a pusztulást, hanem a statikusságot, állapottól jelenti. Szimbolizmusának egyik legjellegzőbb formája Halál-költészet.</p> <p>Milyen formában jelenik meg a Halál-motívum a Költözés Átok-városból című költeményben? (Budapest, a fény ellentéte, a mély érzések lehetetlenségének, kibontakozásának tere)</p> <p>A Halál Adynál elsősorban a reménytelenséget mutatja; amikor az Énnék nem adatik meg, hogy érzések között éljen, nincs érzéki tere. (Később azonban látni fogjuk, hogy a Halál-motívumnak van egy nagyon természetes jelentése is Ady költészetében.)</p>

Vázlat	Menete
	<p><i>Halálszagú, bús magyar róna, / hány megölt lélek sikoltott. (A lekek temetője)</i> → az érzések, az érzékelés elfojtója e hely, az állandóság, a változás lehetetlen.</p> <p>A vér és arany Ady legbaudelaire-ibb kötete.</p> <p>Ismételd át Baudelaire költészetének jellemzőit!</p> <p>A Halál rokona akár a dekadencia programverse is lehetne. Mi a dekadencia?</p> <p><i>tűnő szerelem, beteg rózsák, ős idő, szomorú órák, elutazók, sírok</i>, sztoikus magány → mind a világot jelentik, mind az Élet kiegészítői.</p> <p>Amikor Ady a Halálról beszél, az Életről beszél. A romlás virágai-ciklusnak megfelelően Ady A Halál rokona ciklusa.</p> <p>Vesd össze Baudelaire dekadenciáját Adyéval!</p> <p><i>Boldog tenger kedves hajója ő: / A víg Halál (A ködbe fült hajók); piros hajók kék óceánon, belse, bús örömök</i> → nem szomorú, rettegést mutató képek ezek, hanem nagyon természetesekek, emberiek; az élet állandó óceánján ott vannak az Én belső vívódásai, édes-titkos örömei is.</p> <p>A Halál a sineken inkább az Élet himnusza, a halálban benne van az élet szakadatlan folytonossága, időtlensége. Míg A Halál autombiliján az Élet pillanatnyiságát érzékelteti. (Melléklet 14., 17.)</p> <p>E motívumot adó versek főleg a Mi urunk a Pénz-ciklusban találhatóak.</p> <p>Az Élet része. Ady megismerkedik a szerencsejátékkal Monte Carló-i szerencsepróbálgatásai során, s ennek eredménye e ciklus. De a pénz mindvégig meghatározó költészetében.</p> <p>Fő motívuma: <i>Lázár</i> (lásd: Lukács 17, 19-30)</p> <p><i>Lázár az örök őszi-béna / s a Földön még / szokás örülni, / Ő is szeretne néha-néha (Lázár a palota előtt)</i> → az élet teljessége, a felszabadult dal mámore.</p> <p>Figyeld meg a vers 3. részét! → egy olyan istenségről van szó, aki büntető vagy akár bosszúálló. Lásd még: A gazdagság álma. (Melléklet 15.)</p> <p>(Ez látszik a Harc a Nagyúrral című versben is.)</p> <p><i>galád rossz isten (Pénz és Karnevál)</i> → Ady kimondta azt, amit kortársai nem vettek jó néven, soha nem mondták volna ki: a pénz az élet teljességét képes biztosítani, a nagy Életet, az örömök természetes velejárója.</p> <p>Ezek olyan – motívumoknak nem nevezező – képek, formák, amelyek általánosan jelen vannak Ady költészetében. Másként alkalmazza ezeket, mint kifejtett, tárgyiasított képeket, jelenléti általános, jelentésük állandó, egyértelműbbek: <i>szív</i>: élet, érzések; <i>csók</i>: egyesülés, teremtés; <i>vér</i>: az élet bizonyítéka.</p>
	<p>Pénz</p> <p>Csók, vér, szív</p>

Mellékletek

1. *Hát gondolták-e Árpád és Tuhutum, hogy ezt az országot azért szerzik meg, amiért most még úgyahogy, fennáll? Urak, papok, herék, iparlovagok legszemélyesebb haszonélvezetére... Sok minden meghalt Árpád országában, de legalaposabban az az idea halt meg, mely Árpád apánkkal az Iszter vidékét tudatlanul megkínvántatta. A vezérek utódait kóbor nyugati lovagok váltották föl, s Keletnek szép, szabad lelkes erényei helyére bemenekültek ide a boldog Nyugatról kiszorított, száműzött bűnök...*
De ez az ország ma nem Magyarország, s csak akkor lesz az, ha szóhoz, hatalomhoz jut a paraszt. Nem csak a származásbeli paraszt, de mi mind, akik magtalan univerzumokat hordunk magunkban...

(Pusztaszeren, Budapesti Napló, 1917. szeptember 17.)

2. *Elnyomottak, elmaradottak, koldusok vagyunk. De nem ez a legnagyobb átkunk. Hanem az, hogy itt rettenetes munkán dolgoznak. Góg és Magóg népét ércapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az ércaput. A mi népünk ezt sem teheti. Ennek leszédik a karját, hogy a pokol kapuját ne döngethesse, hogy nyomorekél, elüszkösödött testtel guruljon a sírba...*

(Bilek, Nagyvárad Napló, 1903. július 28.)

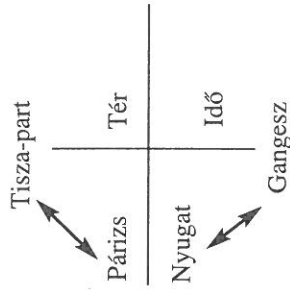
3. *Bánom is én: értik-e verseimet, vagy sem, úgyis rettegek, hogy túlságosan sokan értik, de a nagy dolog az, hogy vagy én voltam a nyugtalanság hozója, vagy ami tudományosabb: énáltalam hörgött föl manapság legnyugtalanítóbban a magyar társadalmat kínzó nyugtalanság. Ami a pálmákat illeti, sok igaz, nagy, jobb, érdekesebb csak-költő él itt Magyarországon, s nem akarok magammak művészeket illető pálmákat adni...*
 (Ő elsősorban nem költőnek vallotta magát, nem „csak-költő”-nek.)

...*A Nyugat című lap, mely végtelenül sok elnézéssel, szinte már engem is megdöbbentő jóssággal vállalt magának, tanúskodhatik, hogy gazdag ember-gyarlóságaim lehullanak rólam, amikor azért veszek ceruzát a kezembe, hogy valljak, írjak, különösen, hogy verset írjak. Ismítem: más kérdés, most ezek a versek, kikérek, kikérek, mennyi élet-tartóssággal íródnak, de élet-darabok, de mindegyik egy-egy lépésnyi közeledés a Halálhoz...*

(Költményei az élet részei, az élet folyamába illeszthetők, így közelednek a „Halálhoz”, ami Ady művészetében a dekadensek felfogását is magába foglalja.)

(Poéta és publikum, Huszadik Század, 1910. január–február)

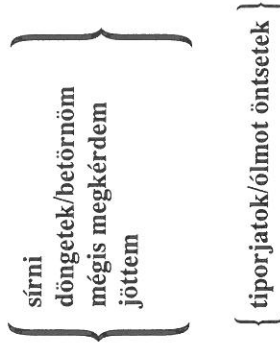
4.

- az idő és a tér: Magyarország, ma
- Gangesz: Kelet (óshaza), kultúra, költészet, művészet
- Tisza-part: Magyarország társadalma, elmaradottság, magyar helyzet

5. Cselekvési síkok

Én-cselekvés

A cselekvések metaforikusan vizsgálándók: mégis-morál (feladat), új a társadalomba formabontó, pusztítva teremtő.

6. *Szóval, igazoltam magamat: ősi, legősibb kálvinista vagyok, s ha vallásos nem is lehettem, életemben, munkámban benne volt a protestantizmus: – s bár internacionalista vagyok – legteljesebb magyarság...*

(Az én kálvinistaságom, Nyugat, 1916. március 16.)

7. *Furcsa az én dolgom ezekkel a politikás versekkel, melyekkel sok dühvel, kedvvel írogat néha, s melyekért mindig lehordanak esztéta barátaim. Ők azt tartják, hogy az ilyen versek lefokozom magamat, és meggyöngüítem egyéb poézisomnak emberibb és súlyosab dokumentumait. Nem tehetek róla, hogy érdekel, izgat, foglalkoztat a saját magyarságom, a magyarság együttes kínja, problémája, sorsa.*

Nem tudom a történeteket előkelően, finoman a múltba vagy a jövőbe transzponálni, és mert talán a vers a leginkább az erőm, verssel ivótlók bele a politika kakofóniájába. Az effajta részvétet a ma politikai harcaiban legjobb erőnkkel s mindig a folszabadulni vágyók mellett olyan nobilis, de muszáj adónak tartom, mint milliomosok játékonyságát.

Hogy bűnös versenmel izgathat szerettem volna, ez több, mint valószerű, ez természetes, de köztársaságot, Istenemre, nem akartam csinálni...

(Egy bűnös vers, Rohanunk a forradalomba, Világ, 1913. augusztus 13.)

8. Próbáltam rengeteget élni, azaz jobban ráfigyelni arra, amit mindig erősen érezve és szenvedve életem. Írásaim, különösen a versek, egyszerűnül fölháborodást kelteket: voltak bolond, komédiás, értelmetlen, magyartalan, hazaáruló, szóval elértem mindent, amit Magyarországon új poétának el lehetett érni, de nem haltam meg...

(Önéletrajz, Az Érdekes Újság Dekameronja I. 1913. szeptember)

9. Könnyel és bizalommal telik meg a ma élő jó emberek szíve, ha Anatole France-ra gondol. Bizonyos, hogy jó szándékkal van a jövendő az emberiséghez, ha ilyesmii történiük. Íme Anatole France: arisztokratája az értelemnek és az ízlésnek. Elérkezik lelkének legnagyobb kríziséhez. Látja, hogy milyen kevés az ember az emberek között. Csalás, bán, nyomor, hazugság és vesztettség mindenüütt. Kétségbe kell esni. Vagy pedig elárkóznii a világtól. Vagy egészen fölébe szállani s hideg bércen dideregni, mint Ibsen vagy Nietzsche. Ezt várta volna mindenki France-tól. Hiszen művész az összes istenek kegyelméből. Csinál magának egy pompás külön univerzumot. Trónt állít bele és rácsücsül. Ő pedig folszapott szocialistának. Hogy is álmodná szegény, gyötrődő munkások szent bizalmát? Nem: Anatole France, hogy a szocializmus még nem lesz megváltás. De tudja, hogy milliószor több szépség és jószág lesz a földön, mint ma. Vem szabad megtagadni az életet...

(Anatole France vallása, Budapesti Napló, 1906. augusztus 22.)

0. Magyarországon egy élelmes írónak különben is kötelessége a múltat ápolni. A daliás, úri, dicső múltat, ama régi szép idöket...

(A Jóna-kút)

1. Korai költészetében az úri, dicső múlt jelzö kapcsolatok az elmaradott, elavult felfogást jelentették, míg késöbbi verseiben többször előfordul értékes formában is.)

1. érem a Világot és olvasóit, bocsássanak meg nekem, hogy itt vagyok abban a műszájban, élyben és hasonlóba csak gonosz szándékú emberek szokták az embert kényszeríteni. A épszavába nagy ünnepek alkalmával néha verseket küldök sok esztendő óta, nem mert ocialista volnék, de mert olykor, reménytelen országba, csak a szocialisták táborában látom

nem csak természetes fegyvertársainkat, de a magunk ellenére bennünket folszabadítókat ha ugyan mi, polgárok s intellektuelek valaha is folszabadíthatók lehetünk...

(Harc és gyűlölet, Világ, 1913. december 30.)

12.

Halvány, szomorú, kedves öcsémnek, Tóth Árpádnak a verseiről akartam írni sokat és szeret de nem írok: írjanak önzetlenebb mások. „Magam vagyok. Nagyon. Kicsordul a könnyem. Hagyom. S én a fájdalomnak e finom, újú lantosát nem tudnám elszakítani fájdalomaim kritikás szavakkal...”

(Fiatal költök versei, Nyugat, 1903. május 1.)

13.

Vallom és hirdetem, hogy nincs értékesebb, hatalmasabb és szebb, mint az élet. Mindig szé és mindenüütt. Fetrengett a lelkem sokszor porban is, sárban is. De mindig új és új magasságra jöttek az életnek. Az élet szent, szép, hatalmas és értékes valami. A sárban is szép, a szűz havatón is. Mert mélység és magasság az élet...

(Itthon vagyok, Szilágy, 1903. november 26.)

14.

Eredetileg azt is akartam, hogy ez estén Tömb Szilárdja leszek magamnak, s megpróbálom magamat magyarázni. Szerencsére meggondoltam a dolgot, s most már csak annyit kérek: ijedjenek meg Önök a híres fekete zongorától se. Ha a hatalmas Isten szabad volt ezer me ezer vallásban mindig másként látni, s ha szabad volt őt szakállas öreg férfúnak is festeni, szegény, mindnyájunkkal rendelkező Sors is kiheveri, ha én egy hangulataban tiokzatos, fekete zongorának éreztem és hallottam, melynek hangjára táncoljuk el és ki valamennyien ezt a m bús, szegény, végtetes életünket. A jó Csönd herceg se rossz herceg, a legnagyobb hatalom s én nemcsak arra gondoltam, amikor az ember éjjel, egyedül riaszthatja el magától rettenetes, félelmes csendet, de arra is, hogy jó volna nekem, ha egyszer, míg élek, elhallgatnék s engedném, hogy a Halálnál borzasztóbb csönd rám fektüdjön.

A Halál automobilján rokona a fekete zongorának, s valóban azt vallom és írom, hogy legalább automobil-tempóban kell élnünk, éreznünk is tennünk, hogy az élet juttathasson egy kis mámort és egy kis vigasztalást. Nem lesz több magyarázat, ezt a három versmagyarázati is feleadjék el, s a többi, amit mondtam Önöknek, prózába kényszerített vers, tehát – színién megbocsátható...

(Poéta és publikum, Huszadik Század, 1910. január–február)

(Agy csupán egyszer vállalta verseinek magyarázatát adni, akkor sem azt kapták a felolvasó estre összegyűlték, amit vártak, hiszen csak szempontokat adott költeményeihez, így a sokat emlegetett Fekete zongorához is. Agy utal rá, hogy versei és prózai publikáció között igen sok párhuzam található, többször a versnek, annak meghatározott részének megtaláljuk prózai formáját is.)

Aki él, az egy kicsi isten, ha tud merni, meggondolatlanul akarni, s ha tud és mer játszani életre-halálra. (...) Boldog vagyok, mióta hiszem, hogy az Élet és a Halál voltaképpen nem is császárok, csak örökös, szófogadó kancellárjai annak a nagyságnál nagyobb despotának, aki a Véletlen...

(**Portus Herculis Monoeci**, Nyugat, 1909. november 1.)

Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképessegebb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.

Miért hazudták, hogy a komp-híd, -óh Potemkin, te kenetes kezű, szent ember, te csak Katalin cárnőt csaltad meg. Ideálisták és gonosztevők összeálltak, álság levegő-köveiből várakat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa...

(**Ismeretlen Korvin-kódex margójára**, Figyelő, 1905. október 15.)

Szabadgondolkodó vagyok, s ha ki nem dobtak azóta, választmányi tagja a magyar szabadgondolkodóknak. De nem ismerek szebb szabadgondolkodást, mint az Istennel való nyugtalan és kritikus foglalkozást. Vagy-vagy: végre valaki vagy megtalálja, vagy véglegesen leszámol vele az emberi élet gyönyörű, elképzelhetetlenül nagy megkönnyebbülésére...

(**Az Isten az irodalomban**, Nyugat, 1910. február 1.)

(*Ady istenes-verseire jellemző az a nyugtalan keresés, az az Isten igazi alakban látni akaró vágy, amely általánosan jellemző volt a századforduló, a századelő irodalmi, filozófiai világára.*)

A Háború előtt tehát még írhattam háborús verseket, a Háború óta, nem kell magyaráznom, hogy mit tehettem. Legleírhatatlanabb jajjaimat a közlés szenvedélyének isteni átkával megverten el kellett mégis olykor jajgatnom. Persze, hogy most lettem azután az igazi értelmetlen Ady azoknak, akik ilyennek szerettek mindig deklarálni...

(**Távol a csatatértől**, Világ, 1915. június 27.)

Ajánlott irodalom

- A századforduló és Ady*, Szerk.: Gaszner Tibor, AKG Kiadó, Bp. 1995.
Babits Mihály, Tanulmány Adyról, Nyugat, 1920. 128–147.
Balogh László, Mag hó alatt, Tankönyvkiadó, Bp. 1977.
Bóka László, Ady szimbolizmusa, IJK 1954. 125–145.
Böloni György, Ady, az örökké élő, Világ, 1918. 210.
Eisemann György, Keresztutak és labirintusok, Tankönyvkiadó, Bp. 1991.
Földespanoráma 199–1944. I–II. sz. n. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1978.
Földessy Gyula, Ady minden titkai, Athenaeum, Bp. 1949.
Görömbey András, Ady-képiünk és az újabb szakirodalom, IJK. 1993/3.
Havany Lajos, Ady, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1974.
Horváth János, Aranytól Adyig, 1921.

Horváth Zoltán, *Magyar századforduló*, Gondolat, Bp. 1966.

Király István, *Ady I–II*, Magvető, Bp. 1970.

Kosztolányi Dezső, *Egy ég alatti*, Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1977.

Krúdy Gyula, *Irodalmi Kalendárium*, Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1989.

Makay Gusztáv, *„Édes hazám fogadj szívembe”*, Aqua, Bp. 1993.

Márai Sándor, *Ihlet és nemzedék*, Akadémiai Kiadó, Bp. 1992.

Németh László, *Ady Endre*, Tanu, 1934. 124–136.

Szabó Zoltán, *A magyar széprői stílus történetének fő irányai*, Corvina, Bp. 1998.

Tegnapok és holnapok árlán, Szerk.: Láng József, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp. 1977.

Varga József, *Ady és kora*, Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1977.

Veres András, *Művek, pályák, nemzedékek*, Krónika Nova Kiadó, Bp. 1999. 60–64.

Erdélyi Erzsébet

A „hetvenkedő” Tanár úr

(Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára
 Tinta Könyvkiadó)

Remélem, nem sértődik meg Grétsy Tanár Úr a címben lévő szójáték miatt, hiszen ő min is kedvelte a nyelvi tréfákat. (Tudjuk, hogy jelenleg a *még nagyobb* játékoskönyvén dolgozi Rendkívüli események történeke mostanság: azt is mondhatnánk, hogy hihetetlen dolgok! Például az, hogy elgurult öt kerek esztendő azóta, hogy lázas készülődés után és nagy-nagy szeretettel a „Grétsy-tanszék” átadta Tanár Úrnak a 65. születésnapjára összeállít tiszteletkötetet. És lám, már megszületett a következő is! Az meg még kevésbé hihető, hogy olyan ember kapta, akin az idő nem fog, aki valóban hetvenkedhetne a korával, ha nem áll tőle oly távol mindenfajta hetvenkedés. A Károlyi Palotában tiszteletére összesereglt ünneplő közönség 2002. február 8-án is ugyanazt a Tanár urat láthatta, akit megszoktunk kedves, figyelmes, végtelenül udvarias és szerény embert, akit talán kicsit zavart is a szép köszöntés, még ha szívből jött is. Ezen a bensőséges ünnepségen nem volt hely: protokollnak, pedig miniszter, rektor, társaság titkára, szövetség elnöke, intézetfőnök, és még sorolhatnánk a méltóságokat – adta egymásnak a szó-stafétát. Híát álltak fesben a kamerák, csattogtak a fényképezőgépek, száguldoztak a papíron újságírótlak, a Tanár Úr lefegyverezte valamennyit. A mosolyával, a szelídségével. Rájött igaz, kicsit későn, hogy itt összeesküvés készül, ám arra is, hogy ez „jó összeesküvés”, szükségös hát hadakozásra.

A sajtó – ha szűkszavúan is – beszámolt az eseményről. Én most inkább arról a könyv szeretnék néhány szót szólni, amellyel megleptük az ünnepeket. Azt a Biblia-formájú, dís: kiállítás példányt, amely egyedül Grétsy László tulajdona, könyvészeti mestermű, min: bizonynyal kincsei (majdnem azt írtam, szókincsei) között fogja őrizni a megajándékozott: a „mezei” példány is elegáns, esztétikus kivitelezésű, magán viseli a Tinta Könyvki: gondoskodását. Amikor először megláttam a borítót Egy József *Aranykapujával*, eszen